

วิมุตติธรรม

ปิยทัสสี ภิกขุ

จัดพิมพ์เผยแพร่โดย

ทพพ.(ทุนเผยแพร่พระพุทธศาสนา)

วัดถ้ำคอดอยโตน เชียงใหม่

พิมพ์ครั้งแรก ตุลาคม ๒๕๔๐

จำนวนพิมพ์ ๓,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๔๒ (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)

จำนวนพิมพ์ ๓,๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๔๗

จำนวนพิมพ์ ๒,๐๐๐ เล่ม

สงวนสิทธิ์ตาม พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑

ภาพปก : พระสถูปและพระพุทธรูปปางปฐมเทศนาเมืองสารนาถ สถานที่แสดงปฐมเทศนาประเทศ

อินเดีย

ISBN 974-453-679-9

ท่านที่ประสงค์จัดพิมพ์เป็นธรรมทาน

โปรดติดต่อที่ ทพพ. วัดถ้ำคอดอยโตน

ต.แม่วีน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ ๕๐๓๖๐

โทร. ๐๕๓๒๖๘-๕๑๑ E-mail: doicmm@hotmail.com

พิมพ์ที่ ๑/๔-๕ ถนนบรมราชชนนี แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กทม. ๑๐๑๗๐

โทร.(๐๒)๔๔๑๑๕๓๕ โทรสาร (๐๒)๘๘๘๗๙๔๐

คำอนุโมทนา

ต้นเดือนพฤศจิกายน ได้รับจดหมายจาก คุณสมเกียรติ ปัทมากรโกมล เรื่องขออนุญาต จัดพิมพ์วิมุตติธรรมเพื่อเป็นธรรมบรณการ เนื้อหาวิมุตติธรรมค่อนข้างสำหรับผู้เริ่มต้นศึกษา แต่สำหรับผู้ที่มีพื้นฐานภาคปฏิบัติจะเป็นดุจกัลยาณมิตร ที่คอยให้ความแจ่มบนเส้นทางสู่นิโรธัสัจจ การพิมพ์วิมุตติธรรมเพิ่มแสดงถึงบรรยากาศแห่งการศึกษาและสัมมาปฏิบัติที่ยังคงรักษาสืบทอด กันมาดุจสายธารที่ไม่ขาดสาย จึงขอชื่นชมและแสดงความยินดียิ่ง

กุศลทานบารมีที่ทุกท่านมีส่วนร่วมในการจัดพิมพ์ ขออนุโมทนาและร่วมอธิษฐานให้เป็น ปัจจัยเกื้อหนุนในสมานิพละ และปัญญาพลະลุดถึงวิมุตติภาวะในกาลอันมีเนนชา

ปิยทัสสี ภิกขุ

๕ ธันวาคม ๒๕๔๗

ถ้ำดอยไตเน เชียงใหม่

คำนิยาม

ท่ามกลางกระแสสังคม ยุคบริโภคนิยม สภาพจิตของผู้คนในสังคม ต่างก็บอบช้ำไปตามๆ กัน ด้วยว่าส่วนมากมุ่งพัฒนาชีวิตด้วยวัตถุเพียงด้านเดียว ผลเสีย - ได้อันเป็นผลประโยชน์จากการแสวงหาวัตถุ สร้างความกดดันให้กับสังคมมาก หากแรงกดดันมีมาก จะมีอิทธิพลเหนือจิตใจ ส่งผลให้พฤติกรรมของจิต (มโนกรรม) ไปสู่ทิศทางเลวร้ายรุนแรง ภาวะความสับสนยุ่งยากอันเป็นตัวปัญหาในสังคมก็จะเกิดเป็นผลตามมา

ส่วนหนึ่งของสังคมที่มองเห็นโทษ จากการปล่อยจิตให้ตกเป็นทาสของวัตถุ จึงหันมาพัฒนาคุณภาพจิต เพื่อกอบกู้อิสรภาพของจิตกลับคืนมา เมื่อผู้คนในสังคมมีจิตสำนึกในการควบคุมจิตของตนได้ ทางออกที่ถูกต้องของสังคมจึงจะถูกค้นพบ

กลุ่มพัฒนาจิต คือกลุ่มผู้ศึกษาและปฏิบัติธรรม หากจุดยืนไม่ชัดพอจะทำให้เกิดภาพลักษณ์ ความหลายหลาย ความแตกต่างของอุบายวิธีปฏิบัติ หลักความจริงมีอยู่ว่า หากอุบายวิธีการปฏิบัตินั้นๆ สัมฤทธิ์ผลจริง จักต้องอยู่ในขอบข่ายของสติปัฏฐาน จะเห็นได้ชัด โดยเฉพาะฐานกายซึ่งมีถึง ๖ หมวด ๖ อุบายวิธีการ “ผลการปฏิบัติปรากฏขึ้นด้วยวิธีใด ก็จะทำให้ปฏิบัติ ระบบ อุบายวิธีอื่นๆหมด” นี้คือ ภาพรวมที่เห็นได้ชัดในสังคมผู้ปฏิบัติ

หลักสำคัญของการปฏิบัตินั้นอยู่ที่ “ประจักษ์ชัด” ในความเป็นจริงของสภาวะธรรมที่ปรากฏ ธรรมชาติจิตนั้นรับรู้อารมณ์ทั้งรูปและนามสลับกันไป หากมีเจตนาจดจิต ช่มจิต ให้อยู่กับฐานใดฐานหนึ่ง “จะมีผลกระทบต่อเวลาการเกิดและดับของสภาวะธรรม” เช่นเวลาการเกิด - ดับของอารมณ์ หากมีเจตนาไปทำให้ช้า ธรรมารมณ์ที่คลายตัวออกมาจะมีลักษณะ ความรู้สึกที่เหม่อลอย การพูด การกระทำจะเชื่องช้าผิดปกติคล้ายคนที่ผิดปกติทางสมอง (ปัญญาอ่อน) หากเวลาเร็วกว่าปกติ ธรรมารมณ์จะมีลักษณะ รุนแรง เดี่ยวหัวเราะ เดี่ยวร้องไห้ อากัปกิริยาทางกาย วาจา จะแสดงออกเหมือนคนทรงเจ้า เข้าผี ไม่รู้สึกตัวว่ากำลังทำอะไร หรือถ้ารู้สึกก็เพียงก้าวกึ่ง ไม่สามารถควบคุมอาการได้ ปรากฏการณ์ทางธรรมารมณ์ที่แสดงออก คืออนุสัยที่ถูกเก็บ หมักหมมไว้ในส่วนลึกของจิตถูกขับออกมา ธรรมารมณ์ที่คลายตัว ๒ ลักษณะอาการข้างต้น ผู้ปฏิบัติจะไม่

เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง ทุกข์ และมูลเหตุแห่งทุกข์ (สมุหทัย) การเกิดและดับของสภาวะธรรมที่
เท่ากับเวลาของโลก จะเห็น สันตติแห่งการเกิดและดับของธรรมมารมณ - อนุสัย คลายตัวออกมา
เป็นสายๆ จะไม่มีอาการติดปกติทางกาย วาจา ตอบสนอง

บนเส้นทางแห่งการแสวงหาสัจธรรม หน้าที่ของกัลยาณมิตรเป็นอันสิ้นสุดลง ณ จุดนี้ (จุด
ที่ประจักษ์ภาวะเกิด - ดับ) ช่วงต่อไปเป็นหน้าที่ของผู้ปฏิบัติ จะต้องดำเนินไปเองจนกว่าจะบรรลุถึง
จุดหมาย วิมุตติธรรม คงมีส่วนเป็นกัลยาณมิตร และสร้างสมานฉันท์ในสังคมผู้ปฏิบัติ

ขอความรู้ยิ่ง เห็นจริง จงสัมฤทธิ์ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกท่าน

ทุนเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ทพพ.)

คำนำ

อริยมรรค คือ สูตรสำเร็จแห่งการดำเนินชีวิตระดับสูงสุด บนเส้นทางชีวิต ภัยที่สัต์วิโลก
หวาดหวั่นกลัวเกรงมากที่สุดคือ **ความทุกข์** ศิลปะแห่งการดำเนินชีวิต คืออุบายวิธีดับทุกข์ ใคร
สามารถดับทุกข์ได้มาก ผลคือความสุข ก็เป็นกำไรแห่งชีวิต นี่คือส่วนลึกที่ทุกคนต้องการ

ตราบาใดที่จิตยังหลง สะสม **เชื้อเพลิงแห่งทุกข์** ยากที่จะได้สัมผัสกับความสุขที่แท้จริง
"สุขเพียงชั่วแล่น! ฉาบฉวย! สุขที่ระคนด้วยความกังวล วิตก หวาดหวั่น ดูจดังน้ำผึ้งเคลือบยาพิษ
รสแห่งพิษจะชานไป ยังจิตให้กระวนกระวาย ครุ่นเครียด "

การที่จะกำจัดเชื้อเพลิงแห่งทุกข์ได้นั้น จิตต้องได้รับการฝึกฝนธรรมชาติจิตนั้นรับอารมณ์
อยู่เสมอ จิตที่ไม่ได้รับการฝึกฝน ทุกครั้งที่รับอารมณ์ จะหลงสะสมเชื้อเพลิงแห่งทุกข์ สมุหทัย -
เชื้อเพลิงแห่งทุกข์ (เพลิงกิเลส) คือ ความลุ่มหลง พอใจในอารมณ์ (อภิขณา), ความขุ่นเคืองไม่
พอใจต่ออารมณ์ (โทมนัส) สติเท่านั้นที่จะยับยั้ง สกัดกั้น สายธารอันเป็นเชื้อเพลิงแห่งทุกข์ได้

จิตที่สติคุ้มครอง รักษา จะอิสระจากแรงกดดันของอภิขณาและโทมนัส ความคิดอ่าน
ทัศนนะ เรียงตัวเป็นระบบ ไม่สับสน อันจะส่งผลให้จิตตั้งมั่น และหยั่งรู้ถึงภาวะความเป็นจริงของ
ชีวิต ลักษณะจิตตั้งมั่น (สมาธิพละ - สมถะ) และภาวะหยั่งรู้ (ปัญญาพละ - วิปัสสนา) เมื่อพัฒนา
ไปถึงจุดสมบูรณ์จะทำกิจดับ (นิโรธ) เชื้อเพลิงแห่งทุกข์ ให้หมดสิ้นไป **สัมมาสติ** จึงเป็นหัวใจ
สำคัญของ การพัฒนาจิต เป็นกุญแจที่ไขปริศนาแห่งชีวิตได้

ปราชญ์ที่แท้ไม่เสียเวลากับทัศนนะที่ว่า **จะเจริญสมถะหรือวิปัสสนาก่อน ?** เพราะสมถะ
และวิปัสสนานั้นเป็นผลของการเจริญสติ จงอย่าหวังระวางว่าจิตจะติดในภาวะสุขอันเกิดจาก
สมาธิ ตราบใดที่ตัณหายังดับไม่หมดสิ้น การติดภาวะสุขนั้นย่อมเกิดขึ้น จะมากหรือน้อยไม่ใช่
ประเด็นสำคัญ กระจางชัดเถิดว่าลักษณะการติดสุขนั้น เป็นกิจของตัณหา หน้าที่ผู้เจริญสติคือ
ตระหนักรู้ หยั่งรู้ให้ชัดต่อสภาวะธรรมที่ปรากฏในปัจจุบันขณะ หากการตระหนักรู้ชัด และมี
กำลังพอ จะทำให้ประจักษ์สภาพเกิด - ดับของสังขาร จะเห็นรอยต่อ (สันตติ) แห่งสังขารธรรม
พากเพียร พอกพูนสภาวะธรรมเช่นนี้ให้มาก นี่คือ **เส้นทางสู่ความดับทุกข์** เมื่อสันตติแห่งการเกิด
และดับของขันธ์ดำเนินไปถึงจุด **ดับสิ้นสุด !** สภาวะธรรมที่เหนือความเกิด - ดับก็เปิดเผย นั่นคือ

นิโรธสัจจ์ (นิพพานธาตุ) อันเป็นโลกุตตรธรรม เป็น **วิมุตติธรรม** เป็นอริยสมบัติ เป็นที่พึ่งอันประเสริฐที่ทุกจิตวิญญาณควรพัฒนาไปให้ถึง

วิมุตติธรรมเล่มนี้ สามในสี่ส่วนของเนื้อหาเป็นการรวบรวมพระพุทธรูปที่นำมาเรียบเรียงลำดับเนื้อหาให้อยู่ในระบบ **สมาธิผล** และ **ปัญญาผล** อีกส่วนหนึ่งเป็นสภาวะธรรมภาคปฏิบัติ ซึ่งปรากฏในภาคที่ ๓, ๔, ๕, ๘ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า **วิมุตติธรรม** คงมีส่วนเป็น **กัลยาณมิตร** แต่ผู้แสวงหาสัจจะทุกท่าน

ขอบคุณท่านผู้มีอุปการะ ที่มีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการจัดทำหนังสือเล่มนี้ จนสำเร็จเป็นรูปเล่ม แรงกาย แรงใจ แรงทรัพย์ และสติปัญญา ที่ทุกท่านมีส่วนเสียสละ ถือเป็นเกียรติคุณแห่งชีวิต เพื่อผลอันยิ่งใหญ่ คือ **แสงสว่างแห่งปัญญา แต่มवलมนุษยชาติ "ผู้ให้สิ่งที่เลิศ ย่อมได้รับผลอันเป็นเลิศ"** จึงขออนุโมทนาในกุศลบารมีธรรมอันประเสริฐนี้

ปิยทัสสี ภิกขุ

๒๕ สิงหาคม ๒๕๔๐

วัดถ้ำค้อยโตน-เชียงใหม่

คำนิยาม

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒

วิมุตติธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ แตกต่างจากการพิมพ์ครั้งแรกดังนี้ ภาคที่ ๘ มิติแห่งจิตและภาคที่ ๙ บทสรุปแนวทางการปฏิบัติ รวมเป็นบทเดียวกันคือเป็นภาคที่ ๘ อานาปานสติภาวนา - ภาคปฏิบัติ เพื่อความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒ นี้ได้เพิ่มดัชนี - การค้นหาคำไว้ท้ายเล่มด้วย

ด้วยปี พ.ศ.๒๕๔๒ นี้เป็นปีที่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช ทรงมีพระชนมายุครบ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนก็จัดทำโครงการสาธารณกุศล เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล

ในศุภมหามงคลสมัยนี้ ทาง ทพพ. - ทุนเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้จัดพิมพ์ วิมุตติธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ โดยจัดพิมพ์เป็นธรรมทาน (ไม่วางจำหน่าย) เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลด้วย

กุศลทานบารมีธรรมอันเกิดจากธรรมทานนี้ ขอถวายเป็นพระราชกุศลแด่องค์ผู้เป็นพระประมุขแห่งชาติ ขอพระองค์ทรงจำเริญยิ่งในศุภพิธิราชบารมีธรรม เป็นมิ่งขวัญแก่เหล่าพสกนิกรชาวไทยทั้งปวง

ทุนเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ทพพ.)

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒

พุทธศาสนิกายฝ่ายเหนือ (มหายาน) **สังฆกรรมปุณทริกสูตร** เป็นจุดเพชรน้ำหนึ่ง เป็นคัมภีร์ที่สำคัญและมีอิทธิพลมาก แทบทุกนิกายในฝ่ายมหายาน พากันเคารพนับถือพระสูตรนี้เป็นอย่างยิ่ง

พุทธศาสนิกายฝ่ายใต้ (เถรวาท) **สติปัฏฐานสูตร** ก็เป็นจุดเพชรน้ำหนึ่ง เป็นพระสูตรที่ถูกรับถือ ยกย่องว่าเป็นเลิศ เป็นทางสายเอก สายตรงที่มุ่งสู่จุดหมายคือวิมุตติธรรม ในบรรดาพระสูตรทั้งหลายสติปัฏฐานสูตรเป็นสูตรเดียวเท่านั้นที่พระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติตามจะใช้ระยะเวลาไม่เกิน ๗ ปี ก็จะบรรลุถึงจุดหมาย

สติปัฏฐานสูตร แม้จะเป็นจุดแผนที่ชี้เส้นทางสู่ความพ้นทุกข์ที่ละเอียดที่สุด ทว่าบรรยากาศแห่งการแสวงหาสัจจะของผู้ที่เดินบนเส้นทางนี้ก็หาได้ราบรื่นทุกคนไม่ บ้างก็เอาแต่พัวพัน ส่ายยาสรรเสริญคุณของพระสูตรแต่ไม่ยอมเดินทาง บ้างก็เดินไปแค่ครึ่งทางก็มีเหตุพลัดออกนอกเส้นทางไปสู่เส้นทางอื่น หรือไม่ก็จำลองเส้นทางขึ้นมาเสียเอง สุดท้ายก็ท้อแท้ ผิดหวัง เจ็ดขวบปีผ่านไปก็หาได้ประสพผลอันใดไม่

ผู้ที่สมควรใจ ศรัทธาต่อทางสายนี้ ก่อนเริ่มการเดินทาง จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาโครงสร้างเนื้อหาในสติปัฏฐานสูตรให้กระจ่างชัด ทะลุ ปรุปรองทุกชั้นตอน แม่นยำ ชำนาญ ดุจลายเส้นบนฝ่ามือ กระจ่างชัดทุกครั้งที่พลิกขึ้นมาดู

สภาวะธรรมของกาย เวทนา จิต ธรรม เรียงลำดับเป็นขั้นตอน จากหยาบสู่ภาวะละเอียด ซึ่งผู้ศึกษาและปฏิบัติจะต้องประสบกับสภาวะธรรมเหล่านี้ เมื่อสภาวะธรรมแต่ละอย่างปรากฏจะเป็นเสมือน ด่าน หรือโจทย์ ที่จะต้องคลี่คลายและผ่านให้ได้

ส่วนมากผู้ปฏิบัติไม่กระจ่างชัดในสภาวะธรรมหลักอันเป็นโครงสร้างสติปัฏฐาน เมื่อไม่กระจ่างชัดก็ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติ มุ่งหวัง ตั้งแง่จะเอาแต่ภาวะสมาธิ - ความสงบแห่งจิตอย่างเดียว เมื่อสภาวะธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสมาธิปรากฏก็ทำใจไม่ได้ ดำรงจิตไม่เป็น ปฏิเสธ ไม่ยอมรับ หาอุบายวิธีการต่างๆ ที่จะหลีกเลี่ยง เกิดอาการหงุดหงิด รำคาญและสงสัย **นี่อะไร? ทำไมจึงต้องเผชิญกับความฟุ้งซ่านแบบนี้? ทำอย่างไรหนอ อารมณ์เหล่านี้จึงจะดับไป? หารู้ไม่ว่าอารมณ์ที่ปรากฏก็เป็นสภาวะธรรมอีกประเภทหนึ่งของสติปัฏฐาน**

อาการมุ่งหวังในเฉพาะสมาธิโดยส่วนเดียว นั่นคือลักษณะ **อภิขณา** อาการหงุดหงิด รำคาญใจ ปฏิเสธอารมณ์คือลักษณะ **โทมนัส** เมื่อสภาพจิตถูกอภิขณาและโทมนัสเข้าครอบงำ เช่นนี้ ไฉนยังเรียกว่าเป็นผู้ดำเนินบนเส้นทางสติปัฏฐานได้

สภาวะธรรมที่เป็นอารมณ์ของจิตแม้จะหลากหลาย แต่จะปรากฏเกิด - ดับเพียงขณะๆ เท่านั้น เมื่อ **ประจักษ์ชัด รู้ชัด** ในสภาวะธรรมที่เกิด - ดับในปัจจุบันขณะได้ บุคคลนั้นจึงสามารถ

กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

อภิชฌาและโทมนัส คือสมุหทัย-มูลแห่งทุกข์ เมื่อถูกละ ถูกกำจัดไปๆ ทุกครั้งที่ประจักษ์ชัดในสภาพการเกิด - ดับของขันธ์ ก็ส่งผลให้มรรคเจริญมากขึ้นๆ เมื่อมรรคถึงจุดเต็มรอบ **นิโรธสังข** ก็ปรากฏ นั่นคือผู้เดินทางก็ถึงจุดหมาย บารมีธรรมที่พากเพียร บากบั่นทุ่มเทให้กับการปฏิบัติก็สัมฤทธิ์ผล

ปิยทัสสี ภิกขุ

๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๒

ถ้ำดอยโตน เชียงใหม่

อักษรย่อคัมภีร์

เรียงตามเล่มพระไตรปิฎก

(ที่พิมพ์ตัว ตรง คือคัมภีร์พระไตรปิฎก)

พระไตรปิฎก = เล่ม/ข้อ/หน้า , คัมภีร์อื่น = เล่ม/หน้า

วินย.	วินัยปิฎก
ที.สี.	ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค
ที.มหา.	ทีฆนิกาย มหาวรรค
ม.มู.	มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ม.ม.	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ม.อุ.	มัชฌิมนิกาย อุपरปัณณาสก์
สัง.นิ.	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
สัง.สพ.	สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค
สัง.ม.	สังยุตตนิกาย มหาวรรค
อัง.ทุก.	อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต
อัง.ติก.	อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต
อัง.จตุกก.	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
อัง.ปณจก.	อังคุตตรนิกาย ปณจกนิบาต
อัง.ฉก.	อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต
อัง.สตต.	อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
อัง.นวก.	อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต
อัง.ทสก.	อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต
ขุ.อุ.	ขุททกนิกาย อุทาน

- ช.อิตติ. ชุททกนิกาย อิติวุตตก
- อิตติ.อ. อิติวุตตก อรรถกถา (ปรหมัตถทีปนี)
- อ.อ. อุทาน อรรถกถา (ปรหมัตถทีปนี)
- อ.อ. อังคุตตรนิกาย อรรถกถา (มโนรสปุรณี)
- สังคณี อ. ธรรมสังคณี อรรถกถา (อภัสสรสาลินี)
- วิสุทธิ. วิสุทธิมรรค

หมายเหตุ พระไตรปิฎกที่ใช้อ้างอิงในเล่ม หมายถึง ฉบับภาษาไทย ฉบับ ๔๕ เล่ม

พิมพ์เมื่อ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๐

สารบัญ

	หน้า
ภาคที่ ๑ ปฐมพุทธพจน์	๑
ปฐมพุทธพจน์	
สังสารวัฏ	
สิ่งที่ปรารถนาได้ยาก	
สุคติภูมิ	
พุทธภาวะ	
อัศจรรย์ ๔ อย่าง	
ภาคที่ ๒ หลักมาตรฐานแห่งการบรรลุธรรม	๔
มรรคาสู่ความหลุดพ้น	
ระบบมาตรฐานแห่งการบรรลุธรรม	
มรรคจิต - ภาวะสมดุลงแห่งสมณะ วิปัสสนา	
ปฏิบัติสู่ความสมดุลง	
แนวแห่งการตรัสรู้	
ความสุขที่ควรกลัว	
ความสุขที่ไม่ควรกลัว	
ภิกษุกับการผจญมาร	
ดาบสผู้ทรงฌาน	
ปฏิบัติเพื่อสิ้นอาสวะ	
ทิพยภาวะ	
อำนาจเหนือจิต	
ญาณเกิดจากสมาธิ	
จิตที่ปราศจากนิรวรณ	

นครที่ปลอดภัย
บริเวณการโดยไม่ได้ดงาม
กัมมัฏฐาน ๔๐ วิธี
สัมมาสมาธิ
สมาธิภาวนา ๔ ประเภท
จิตที่น้อมไปสู่นิพพาน
สารีบุตร - พุทธชินนรต
ธรรมในปฐมฌาน
ธรรมในทุติยฌาน
ธรรมในตติยฌาน
ธรรมในจตุตถฌาน
ธรรมในอรูปรณานที่ ๑
ธรรมในอรูปรณานที่ ๒
ธรรมในอรูปรณานที่ ๓
ธรรมในอรูปรณานที่ ๔

ภาคที่ ๓ ทางสายเอก

๔๖

สติปัฏฐานสูตร
อานิสงส์สติปัฏฐาน
ลำดับขั้นตอนการเจริญสติปัฏฐาน
เครื่องผูกจิต
นัยสำคัญแห่งสติปัฏฐาน
สรุปแนวทางการปฏิบัติ
ภาวะสัมพันธ์แห่งสติปัฏฐาน

สรุปขั้นตอนสภาวะธรรม

ข้อควรสังเกตอริยสังขธรรม

สติเป็นองค์ธรรมในทุกกรณี

ภาคที่ ๔ ทางหมุนเวียน-ทางหลุดพ้น

๙๓

ปัจจุสมุปบาท

เหตุเชื่อมผล

ผลเชื่อมเหตุ

ทางหมุนเวียน

ทางหลุดพ้น

ผู้ประกอบด้วยทุกข์

ผู้ปราศจากทุกข์

ที่รวมแห่งธรรมทั้งปวง

ภาคที่ ๕ การบรรลุอริยสังขธรรม

๑๐๒

การบรรลุนิพพาน

เส้นทางสู่ความหลุดพ้น

อุปมาลักษณะมัคคจิต

บุพพนิมิตแห่งการบรรลุธรรม

บุพพนิมิตแห่งการตรัสรู้

ญาณในฉานจิต(สมาธิพละ)

วิปัสสนาญาณ(ปัญญาพละ)

อุปปนาชนวนวาระแห่งมัคควิถี

การบรรลุอริยสังขธรรม ๔ ระดับ

การบรรลุอริยสังขธรรม ๔ ระดับ

โสดาปัตติมัคคญาณ

ความเร็วของสายฟ้าแลบ

บาทฐานแห่งมรรควิถึ
วิโมกข์ ๓
กิจในอริยสัจ
สกทาคามีมัคคญาณ
อนาคามีมัคคญาณ
อรรหัตตมัคคญาณ
จักรภวาระ - วิมุตติญาณทัสสนะ
ทะเลแห่งสังสารวัฏ
ผู้พ้นแล้วจากอบาย

ภาคที่ ๖ ภวาระนิพพาน

๑๒๖

ภวาระนิพพาน
ที่สุดแห่งทุกข์
นิพพานธาตุ ๒
ระดับบุคคลผู้บรรลุนิพพาน
กายสักขี
ปัญญาวิมุตติ
อุภโตภาควิมุตติ
วิหารธรรมของพระชินาสพ

ภาคที่ ๗ ธรรมปฏิบัติอันนำมาซึ่งความสำเร็จ

๑๓๗

ธรรมอันเอก
ทรงตรัสสรรเสริญอานาปานสติ
วิหารธรรมก่อนและหลังตรัสรู้
อานิสงส์อานาปานสติ
ธรรมที่เกื้อกูลต่ออานาปานสติ
อานาปานสติสูตร

อานาปานสติภาวนา

บำเพ็ญสติปัฏฐานให้บริบูรณ์

บำเพ็ญโพชฌงค์ให้บริบูรณ์

บำเพ็ญวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์

ภาคที่ ๘ อานาปานสติภาวนา ภาคปฏิบัติ-สภาวะ

๑๕๐

วงจรของจิตในสังสารวัฏ

การวนรอบของจิต

สัจจะอันเป็นองค์รวม

สภาวะธรรมการวนรอบของจิต

ระดับสภาวะธรรม

มิติแห่งจิต

สัมมาสมาธิ : ราชอาณาจักร

อานาปานสติภาวนา

จุดลมกระทบ

ขณิกสมาธิ

อุปจารสมาธิ

ปฐมฌาน

ฌาวสี

ทุติยฌาน

จตุตถฌาน

อริยสัมมาสมาธิ

จักรตามหลักโยคศาสตร์

อรูปลานที่ ๑

อรูปลานที่ ๒

อรูปฌานที่ ๓

อรูปฌานที่ ๔

การดำรงจิตพิจารณาสภาวะธรรม

ข้อควรสังเกต : กายสังขาร จิตสังขาร

อุบายฝึกจิตเข้าสู่อัปนา

อัปนาขณะวาระวิถี

ภาคที่ ๙ สมาบัติ ๓ ประเภท

๑๗๕

ฌานสมาบัติ

ผลสมาบัติ

นิโรธสมาบัติ

อนุภพวิหาร

อนุภพวิหารวิถี

สภาวะธรรมที่เป็นปฏิปักษ์

สนิมจิต สนิมทอง

อริยสาวกกับดอกปาริชาติ

ดรชนี้

บรรณานุกรม

• ปัญญาเป็นทรัพย์อันประเสริฐ •